

ΒΙΒΛΙΟ

Ένα μυθιστόρημα με φόντο
τα ιστορικά γεγονότα από τις αρχές
του αιώνα έως τη δικτατορία.

Η δύσκολη γραφή του αίματος

Ο ιδιωτικός και συλλογικός βίος στο πρόσφατο μυθιστόρημα του Θεσσαλονικιού Νίκου Μπακόλα

Νίκος Μπακόλας: «Η ατέλειωτη γραφή του αίματος». Μυθιστόρημα. Εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1996, σελ. 431.

«**Η** ατέλειωτη γραφή του αίματος» τιλοφορείται το νέο βιβλίο του

Θεσσαλονικιού πεζογράφου Νίκου Μπακόλα, το ενδέκατο της παραγωγής του και «τελευταίο ίσως», όπως δηλώνεται στο οπισθόφυλλο. Και ο τίτλος αυτός, ιδίως το δίσημα επίθετο που περιέχει, επεξηγείται από το συγγραφέα σε σχετική προειδοποίηση η οποία προλαβαίνει το έργο που ακολουθεί, προλαβαίνοντας μέχρις ενός σημείου και την ανώνυσή του: «Έπρεπε να γίνω εβδομήντα χρόνων για να καταλάβω ότι κανένα μυθιστόρημα δεν τελειώνει ούτε τελειώνεται, δεν τελειούται, ρέει σαν αίμα κι αφήνει πίσω την οποία γραφή του, καλή ή κακή, ανεξίτηλη ή ξεθωριασμένη...». Επικουρική εξήγηση του τίτλου εντοπίζεται ο αναγνώστης στη φράση «ωστόσο, υπήρχε μια μυθιστορία εν εκκρεμότητι, που έπρεπε να τελειώσει, να τελειωθεί» της σελίδας 282, όταν το τελείωμα -ή τελειώμα- έδωκε ακόμη εφικτό.

Η πολυετής συγγραφική εμπειρία, λοιπόν, προειδοποιεί για τα όρια της γραφής, της μυθιστορηματικής εν προκειμένω γραφής, όταν μάλιστα

αυτή επιχειρεί να παρακολουθήσει ροές αίματος, να ακινητοποιήσει το ανέναν κινομένο, να συλλάβει το διαφεύγον. Το αίμα γράφει βαθύτερα από το μελάνι, ή μάλλον οξύτερα. Και σε τούτο το βιβλίο, με τις σταθερά συμπλεκόμενες και επίσης σταθερά χωριζόμενες μυθιστορίες του Λάζαρου, του Μαθιού, του Μάρκου, του Λουκά, του Ηλία, προπύτων της Λαζαρίνας-Ειρήνης-Ελισάβετ-Βέτας (ίδου λοιπόν άλλο ένα πολυώνυμο μυθιστορηματικό πρόσωπο του Μπακόλα, όπως και ο Κωνσταντίνος-Ντίνος-Κωνσταντούλας του έργου του «Η κεφαλή»), το αίμα αρχίζει να ξεδιπλώνει τη γραφή του από το 1923 και τη συνεχίζει επί δεκαετίες, με σταδιακή μετατόπιση του πεδίου από το ατομικό στο συλλογικό: από το τριπλό φωνικό της Χαλκιδικής (έναν «παλιολλαδίτης» χωροφύλακα σκοτώνει τη χήρα που δεν ανταποκρίνεται στον πόθο του και την αδελφή της κι ύστερα αυτοκτονεί) έως την κατοχή και τον εμφύλιο, τα πάθη του οποίου προσφέρουν στο συγγραφέα μερικές από τις πιο δραστικές εικόνες του.

Στον τόπο του φονικού, τον Αύγουστο του 1923, είχε απομείνει να κλαίει, διπλά ορφανό, το κοριτσάκι της χήρας, που σαν από θαύμα δεν το έθιξαν

τα αγρίμια (ο Μπακόλας ξέρει να εικονίζει μαστορικά τη μεταφυσική της φύσης, να μνημιώνει την αυτεξούσια λογική της) -νήπιο ακόμη, «αρραβωνιάζεται» με τον Λάζαρο, γιο του συνταγματάρχη Μάρκου, που τον συνδέει μια σταδιακά αποκαλυπτόμενη συγγένεια με το φωνικό και ο οποίος θέλει κάπως να επανορθώσει για το κακό. Γύφτοι απάγουν τη μικρή Ειρήνη (Ρήνα)-Λαζαρίνα, την πουλάνε σε βοσκούς (άλλη μία, στις τσές δεκάδες, απαχθείσα λογοτεχνική ηρωίδα που ανατρέπει από ποιμένες), χάνονται τα ίχνη της, την αναζητεί ο συνταγματάρχης καθώς και ο Λάζαρος, επιλοχίας αυτός.

Οι δρόμοι του Λάζαρου και της Ειρήνης όλο τέμνονται κι όλο έχουν χάσμα βαθύ χάσμα ανάμεσά τους, ώσπου τελικά συναντιούνται, αναγνωρίζονται, παντρεύονται, αποκτούν κόρη, την Αναστασία. Το ίδιο συμβαίνει και με τους δρόμους του γιου και του πατέρα καθώς ο Μάρκος, μεταξικός, επικεφαλής ταγμάτων ασφαλείας στην Κατοχή, σκοτώνεται από τους αντάρτες / κινηματίες με τον Νικόλαο Πλαστήρα ο Λάζαρος, σχετίζεται με αριστερούς, στο τέλος, με τον εμφύλιο, φεύγει στο βουνό μαζί με τη γυναίκα του, εκείνος σκοτώνεται, αυτή προ-

σφυγεί στη Ρουμανία). Αλλά και με τους πιο κοντινούς του φίλους, ο Λάζαρος είναι και μαζί και χώρα, κατά το πώς φυσάνε τα πάθη, με τον εραστή τεχνη φυσιδίση και αστρονόμο Μαθίο ως πούμε, ή με τον Κεφαλονίτη «γιατρό» και επερατιστή Λουκά, τέλος με τους συντρόφους του -ο άνθρωπος, σαν να διαβάζουμε στο βάθος της εικόνας που συνθέτουν οι αγιάτρευτοι διχασμοί, μόνος γεννιέται, μόνος πορεύεται, μόνος θνήσκει, με μια μοναξιά ανίκητη επειδή ηγάζει από τα ενδότερα του ζωής του μπλέκεται με άλλων ζώων τα νήματα, ένα κουβάρι πηνιγρό σχηματίζεται.

Η μυθιστορία του Νίκου Μπακόλα χωρίζεται σε τρία κεφάλαια («Πριν από τον κατακλυσμό», «Ο κατακλυσμός» (= ο πόλεμος), «Μετά τον κατακλυσμό») και έναν επίλογο, και απλώνεται σε 33 κεφάλαια, τιλοφορημένα με τον σχοινοτενή περιγραφικό τρόπο μακρινών εποχών και συνηθειών. Στα κεφάλαια αυτά πρέπει να προστεθούν τα παιγνιώδεις ονομαζόμενα «Κεφάλαιο 8 1/2», «Κεφάλαιο 12 και 30», «Κεφάλαιο 18 και 59», και «Κεφάλαιο 31 παρά 5».

Το κείμενο ποτίζεται βέβαια από τα ιστορικά γεγονότα, που άλλωστε τα παρακολουθεί προσεκτικά έως και τη δικτατορία (οπότε η Αναστασία, «κόρη φο-

ρευθέντος κατσαπλιά και μιας δασκάλας ανταρτίνας», πληρώνει τον έρωτά της για έναν παρακρατικό, επίσης υιό συνταγματάρχη), δεν συνιστά όμως δοκιμή ιστοριογράφησης ή ουσιαστικής και ρηθικέλευθης αναηλίθωσης κάποιων σημάδιακων εποχών -το ιστορικό υλικό χρησιμοποιείται σαν κάτοπτρο στην επιφάνεια του οποίου αναδεικνύονται σαφέστερα, εξωθνημένα ενίοτε ως τα άκρα τους, τα ψυχικά γνωρίσματα των ηρώων. Ούτως ή άλλως, η γραφή αναθέτει στα ίδια τα πράγματα, στην εξέλιξη τους, να αποσαφηνίσουν τους χαρακτήρες, ενσώ η ίδια κρατάει το ρόλο του καταγραφικού-παρηρητή. Ενώ με τούτο ότι οι ήρωες υπάρχουν και αποκλύπτονται διά των πράξεών τους, ή μέσα από τη σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον, το οποίο στον Μπακόλα λειτουργεί πάντοτε σαν έναν επιπλέον μυθιστορηματικό ήρωα. Ο μυθιστοριογράφος δεν επιχειρεί να διαρρήξει το κέλυφος για να ειδήσει και να αναγνωρίσει τον ψυχικό τους κικεώνα-χρησιμοποεί ωστόσο σποραδικά την «κερκόπορτα» των ονείρων για να δει και να εκθέσει κάποια κομμάτια του εσωτερικού τους σκοταδιού, κάποια στιγμύπια της συναισθηματικής τους τρικυμίας, φέροντας έτσι στο νου το ανάλογο εγχείρημά του στο βιβλίο του «Ύπνος θάνατος» του 1974.

Ο Μπακόλας λοιπόν, από νωρίς εξοικειωμένος με τις νεότερες τεχνικές και συνεχίστης της παράδοσης της θεσσαλονικιώτικης εσωτερικής πεζογραφίας, θραύει την πρόζα του, τη διεμβολίζει με τα όνειρα που επισκέπτονται τον «ακαθνώδη ύπνο» των ηρώων του, τα οποία παρατίθενται ανεπιτυχημένα υπό μορφήν στίχων και με πλάγια γράμματα. Αλλά δεν τα διαφοροποιεί μόνον η μορφή τους παρά και η ραγιωμένη εικονοποιία τους και το συμβολικό τους βάρος. Αν θυμηθούμε τη διάκριση που κάνει ο Αρτεμίδωρος στον «Ονειροκριτή» του, προσδιο-

Ο Νίκος Μπακόλας (αριστερά) με τον ποιητή Γ.Θ. Βαφόπουλο, το 1988 (φωτογραφία από την ανθολογία «Μεταπολεμική πεζογραφία» των εκδόσεων Σοκόλη).

ζώντας τους θεωρηματικούς ονείρους, όσους δηλαδή αποβαίνουν έτσι όπως θεωρούνται, και τους αλληγορικούς, όσους σημαίνουν δι' αιγιμάτων, τα όνειρα στην «Ατέλειωτη γραφή» κείνται στο ενδιαμέσο, εφσσον ενωσιαμάτων στοιχεία και των δύο τύπων, κουβαλώντας μέσα τους μια πραγματικότητα που ενίοτε εκδιπλώνεται ερήμην της συνείδησης.

Σημείωσα ήδη ότι το βιβλίο όχι μόνο δεν αποκρύπτει την αμηχανία του ως προς το τελείωμα της γραφής παρά τη δηλώνει ευθέως σημάδια αυτής της αμηχανίας είναι νομι-

ζω τόσο το συνοπτικό «συμμάζεμα» και «στοργυλέμα» τόσων ζώων που επιχειρείται στο τελευταίο κεφάλαιο όσο και τα επιβαρυντικά αποτυπώματα τα οποία αφήνει στο κείμενο ένα διαρκές άγχος σύλληψης και πλήρους εκμετάλλευσης του θέματος, άγχος που μεταφράζεται και σε παλλογία, σε παράθεση συνωνύμων που μακραίνουν τη φράση και συσσωρευόμενα απειλούν να απονευρώσουν το κείμενο. Πιστεύω πως η αφηγηματική ματορία του Μπακόλα θα έπρεπε να επιτρέψει στην αίσθηση του περιπτώου να λειτουργήσει δραστηρότερα.

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ